

(Տես յ'էջ 442)

ԺԸ

Դեպ ի Օրդոսբաստ. — Ի՛նչ է Երասխայ ձամբայ կոչաածը. —

Մեղրիի կիրճը և տեսարան. — Ժամանումն յՕրդոսբաստ :

17 յունիս. Թէպէտ սիրայիր է ի Մեղրի մեզ ցոյց տրուած հիւրամեծար ասպնջակա- նութիւն, բայց դժնեայ կլիմայն կը բռնա- դատէ զՍեզ հեռանալ անտի. ուստի արևուն ելնելէն յառաջ չույ պատրաստութեան հրա- մաններ կու տանք, անհրաժեշտ ըլլալով ջեր- մութենէ որչափ կարելի է խուսելու համար՝ կանուխ ճամբայ ելնել: Երբ այս չոր աւանէն ու իր կաւեղէն տուներէն և շէնքերէն դուրս կ'ելնենք, զիրենքն շրջապատող սրածայր լե- րանց բարձունք՝ արևու կարմրազոյն ճառա- զայթներով ծիրանափայլ կը ներկուին, և ձորն բովանդակ՝ նեղ և ժայռուտ, առաւօ- տեան այն ժամուն գեղեցիկ կերպարանք մի կ'առնու:

Բնկերակիցք և ուղեկիցք են մեզ տեսուչն, քահանայն, մեր ասպնջականն, դպրոցին ու- սուցիչք, և Մալումեանց՝ որ պիտի գայ հե- տերնիս մինչ յՕրդոսբաստ. կէսք ձիավարեալ՝ այլք իշոց. վրայ հեծած, կամաց կամաց կը յառաջնէր բրնձի և բամբակի գեղեցիկ արտո- րէից միջէն, որք ամեն կողմանէ ոռոգման ջը- րանցքներէ կարուած ըլլալով՝ դժուարագնաց կ'ընեն ճամբան:

Մեղրի գետոյն խառնուրդին քով՝ դէպ ի ձախակողմն, ժայռից միջէն կարուած ջրանցք մը կայ, որ ջաղացք մը կը դարձնէ և լե- րան զառ ի վայրին վրայի պարսէզները ու ոռոգելու կը ծառայէ:

Հազիւ Թէ մնու կը զործենք ի ճանա- պարհն որ կ'ընթանայ ընդ երկայնութիւն ասիանց Երասխայ, և ահա կը տեսնենք վայ-

րենի այծ մը (capra aegrara) ժայռերու վրայ վազվառելով: Հրացանաց հարուածնե- րով ամէնք կ'ողջունեն իր երևումը. մեր որ- սորդաց բնական բերումը կ'արթննայ, և ձիւրայիլ՝ որ կատուի մը պէս դիւրաշարժ է, կը հետապնդի և մէկէն կ'անհետանայ:

Վերադարձին սպասած ատեննիս՝ բարե- կամք Երասխայ ընտիր գինի կը մատուակեն մեր կենդանութեան, և հրացաններ կը պար- պեն, որոց փոփոխակի դէպ ի երկու սահմա- նագլուխք արձակումները՝ լեռներու միջէն անցնելով՝ ահաւոր արձագանգ մը կը բերեն մինչ առ մեզ: Առանձնավայր կողմանցս հա- մար սովորականէ դուրս դէպք մ'է այս: Անկէ վերջ՝ մեր ասպնջականք անշուշտ իրենց մէջ հնուց ի վեր եղած սովորութեան մը հե- տեւելով՝ ազգային երգ մը կը նուագեն, որ վրանիս մեծ տպաւորութիւն կ'ընէ, և որով- հետև արդէն ձիւրայիլ եկած էր՝ իրենք՝ հրա- ժեշտի ուղիոյն տալով կը դառնան տեղերնին:

Քահան մի ժայռից շրջանն ընելէն ետքը՝ կը ներկայանայ պզտի աւազուտ հարթ տա- փարակ մը ծածկուած մոշենեօք (tamarix). Երիվարք ազատ գետնի վրայ՝ կը սկսին վազ- վրաւել՝ զիրար անցնելու փութով. որով դիւ- րին կ'ըլլայ մեզ՝ քիչ ատենի մէջ բաւական ճամբայ ընել: Կ'անդրադառնամ նոյն միջո- ցին որ մեր շնիկն անհետացեր է. հրացան- ներու հարուածներէն ահաբեկ՝ խեղճ անաս- նիկը փախեր էր: Այս կորուստն զիւ շատ կը վշտացընէ. որովհետև հաւատարմութեամբ պահպանութիւն կ'ընէր զիշեր տտեն վրան:

ներուս տակ քուն բլլալով։ Եւ որովհետեւ Պ. Մայումեանց խոստացաւ որ եթէ Մեղրի դարձած էր՝ կը հասցընէր ինծի, սրտեցի շաբունակելով առաջ տանիլ ձաւմաս առանց շնիկիս ընկերութեան։

Կամաց կամաց ու անթիւ նախազգուշութեամբ կը յառանջնէր զառ ի վեր ու խորտուբորտ ձամբէ մը ի վեր ընդ Երասխ, որոյ Պարսից իշխանութեան վերաբերող պիանց վրայ ի հանդիպոյ՝ կը տեսնեմ Շահարասայ հին ամարանոցի մը աւերակներ։ Արքանական այս բնակութեան մէջ բաց ի պալատէն կային նաեւ բազանիք, ջրմուղ և մանուսնդ գեղեցիկ պարտէզք։ Աշտարակագարոյ որմունք կը պարսպէին շէնքը, և հիմայ թէպէտ աւերակ է, բայց մեր տեսած կողմէն դեռ եւս կը պահէ մեծաւայելուչ տեսքը։

Ոչ յոյժ հեռի է յամարանոցէս Կուրտաշ գիւղին, համբաւեալն առ Պարսս նշենիներովն և նոսնհեօք։

Այն տեղէն զատուելնէս ետքը՝ նորանոր դժուարութիւնք և մեծամեծ խաչնդտոն առաւել քան յԱտուածաձոր և ի Մեղրի ընդ առաջ կ'ըլնեն՝ արգիլելու և խափանելու մեր դնացքը, որոց նկարագրութիւնն ընելը՝ տաղտկայի պիտի բլլայ ընթերցողաց։ Հինգ անգամ հարկ կ'ըլլայ ձիերէն վար իջնել և կարաւանին բեռը թեթեւցընել։ Ի հանդիպոյ Տուշալ կոչուած պարսիկ գիւղի՝ սրուն քովէն ահագին հեղեղ մը կը թափի յԵրասխ, Ալիշափան կոչուած տեղը նեղ ու բարձր ժայռ մը կ'եղէն գիմացնիս։ Հարկ է ժայռէն անցնիլ հակայաձև սանդղոյ մը օգնութեամբ ինչուան ծայրը, և ապա միւս կողմէն վար իջնել։ Ամուսինս կը փութայ լուսագրութիւնն առնուլ այս նկարագրող և բազմալտանգ անցից-յորում պահու երիվարաց միոյն ուրի տակի հողը պակսելով, վրայի բեռամբ կը զլորի կ'իյնայ մինչև յափնածիրս Երասխայ։ Եւ անշուշտ պիտի ընկղմէր՝ եթէ փշալից ջրամարդը որովք լի է խորտուբորտ անջրպետն արգելք ըլլային անոր ջրոց մէջ անհետաւանալով։ Իրեւրին գործ մը չեղաւ ջրափարաց ջանքով զնա ապաստել, և խեղճ կենդանին բոլորովին արիւնայից դարձաւ առ մեզ՝ ցիւրուցան եղած բեռներու սնտուկներով։

Այս տեղէն որոշ կերպով կը տեսնուին Տուշալ գիւղի պարտէզք, բնակարանք և բընակիւք, որոյ գլխաւոր շինուածք կ'երեւին մեծ միկիթ մը և քառակուսի աշտարակ մի՛ ի մուսս Դալիթ տանող գեղեցիկ հովտի, ուր երիվարաւ երկու օրուան ճանապարհ է։

Մեղրիէ՝ մանուսնդ թէ Ատուածաձորէն ասդին մտած ենք համանուն կիրճը, ուր կը պակսի նոյն իսկ միջօրէական կէտն գետին ուղղութեան։ Ի հին ժամանակաց հռչակեալ է ահաւոր և երկիւղալից դժուարութիւն այս անցքին, և թերեւս չկայ տեղ մը՝ ուր Երասխ, որ հոս կ'ընդարձակուի, հաւանակաւ նաբար պղտտոնական յեղափոխութեան մը հետեւանալով, անցք մը ձևացուցած ըլլայ սեռական ճեղքարային թերթաքարամբք, զուգահեռական ճեղքերով, այրած ու կարծես թէ ժանգով պատած։ Երբեք հրաշալիք մ'է երկրաբանական կամ նկարագրական տեսակիտով, որպիսի ինչ ուրիշ տեղ դժուարին է տեսնել։ Անջրպետին և ամենաբարձր սրածայր լեռան միջէն՝ գեաը օրոտաձայն կը հոսեցնեն իր կարմրեալնոց ջուրը, որոյ անկողինն՝ անդունդ մ'է խառնիքուուն ժայռից, որք խափանարարք իր ազատ ընթացից՝ կարծես թէ կը զրգոնն զնա ի ցատուձիւ։ Տեղ տեղ կը փրփրին ջուրք և ցատքըտելով սրենթաց հոսանք կը ձևացընեն։

Այս անցքին նկարագրի, երկրագիտական տեսակետով բրած է զագիլիացի ճանապարհորդ Դիւրուա Մոնփէրոյի, միակ ինչպէս կը կարծեմ, այս կողմանց այցելողը, իր գիտութիւնը և ձեռնաստ տեղեկութիւն այնպիսի է՝ որ կ'ընտրեմ խօսքն իրեն թողուլ՝ կրճիս և հոսանաց նկարագրի տալու համար. « Օրբուբատ հասնելէն, կ'ըսէ, զրեթէ 13 վերսոյ յառաջ, Երասխայ ձախաւ կողմն եղած լեռան զագաթ կը սկսի ծածկուիլ մեծամեծ սեռա կրաքարամբք, և հետք մ'ալ չունենալով խափ, ինչուան հիմա նեպտունեան կազմաւորութիւնք ենթադրուած են։

« Բայց ահաւոր վեժմութեան տեսարան մը կ'առնուին հոսանք՝ երբ հնգետեան վերսոյ անդին գետը կրճանց գոտոյն մէջ կը հասնի։ Խմբակ մը սեանց, կոթողներու և ամենազգի ու բոլորովին լեթի բրգաձևերու, սրոց ի հիւ-

սիսակողմն Երասխայ կեդրոն մ'է Ալակերչ, և իր ձեռնակերպիկ գագաթամբ՝ երկրիս խաւաւային ծոցէն կը բարձրանայ պատկառելի կերպով մը կայծքարային սեւա թերթաքաւամբք պատած երկրագիտական զրուծեան միջէն :

« Գլխաւոր ժայռը զատաքարային պորփիր է, երակներով, շերտիք և կանաչագոյն բրձերով խառնուող մը » :

Թէպէտեւ ոչ այնչափ մեծ՝ սակայն այս սահանք և ջրվէժը, աւելի ակնահաճոյ են և գեղեցիկը, ըստ նոր ճանապարհորդի, քան զՂինիբեքայ, որ ասոնց նման հոկայական ժայռիք անըրպեաք չունին... Անկարելի է աւելի մեծաւայելուչ և աւելի վայրենի տեսարան մը ենթադրել քան զայս կիրճ, ուր բնութիւն կը թուի թէ միացուցած ըլլայ զաւանային Դն՝ որովք կրնայ գաղափար մը առ մարդոյ՝ իր կարողութեան : Տեղ տեղ հազիւ լսելի կ'ըլլայ ձայն և խօսք, այնչափ ուժով է ջրոց խոխոջը : Եթէ այս ամեն բանին վերայ աւելցնենք սաստիկ տաքութիւնը և անլուր դժուարութիւնը հատուածանէ ժայռից միջէն ճանապարհորդելու, տկար գաղափար մը կրնանք ընծայել բնթերցողաց այն կողմի գաւառներուն :

Թովաննէս առաջնորդ ծառանիս, կարդէ դուրս յոգնած և նեղուած, չի գաղտնի հեծելէն և հառաչելէն, երբ դիմացը կ'եննեն այնպիսի ճամբաներ յորս երկվարը միայն ոտք գնելու տեղ մը կրբնայ գտնել, և հարկ է անոնց հետեւիլ : « Ենեացս և այս արուեստիս մէջ շատ դժուար անցից հանդիպեր եմ, կ'ըսէ, բայց ասոր նման ճամբայ մը չեմ յիշեր տեսած ըլլալ » : Երասխայ այս ահաբեկիչ անցքը, ընդ Օրդուբատ և Մեղրիի, ամենէն աւելի նեղ սահմանին մէջ, Առապար կոչուած է ի հնոց :

Հին աշխարհի շատ գետերուն հասարակ էր Երասխ անունը, բայց մասնաւորաբար սեպականուած էր Աղուանից աշխարհը հիւսիսային Մարաստանէն բաժնող գետոյն : Արևելեան մասերնազիրք կը կոչեն զայն զանազան հնչմամբք և արտաբերութեամբ՝ Հոս, Ուրուս, Երասխ, Արազ, և այլն : և կը բղխէ Կարնոյ մերձաւոր լեռնէ մը : Ուղագած տե-

ղուանք ազգագրական և քաղաքական բաժանմունք ունին. եթէ այն հովտաց միոյ մասին մէջ բազմաթիւ են : Հայք, Թաթարք և Փուրղը, միւս մասով և ծագած աղբերակամբք կը պատկանի, Թուրքաստանին աշխուղման ափունք Պարսից, ձախը Ռուսոյ, Բայց յետին պետութիւնս անոր մեծագոյն և աւելի ընտիր մասին տէրն է :

Կը հանդիպինք մէկմէկ հեռու իշոց կառուաններու՝ բեռամբք մոշենեաց չոր ճիւղերու, որ այս երեսի վրայ անինամ թողուած գաւառին միակ բուսականութիւնն է, և որովք կը ծածկուին աւաղուտ թումբք՝ որ մերթ ընդ մերթ կը հանդիպին ճամբանուս վրայ ժայռից բնադրձակութեան տեսարաններու մէջ : Այս մոշենեաց ծաղկած դեղին, ճերմակ, վարդագոյն և կարմիր ողկոյղ՝ անցնելու տաննինս կը դաշին մեր երեսաց, և ես ուրախութեամբ և հաճոյիք կը խոթեմ գլուխս այն հոտաւէտ տանրեազարդ ոստոց մէջ, և հանդարտաբայլ կը յառաջեմ զուարթարար անտառաց միջէն՝ որ զօրագղաբար սակաւաթիւ են : Անոնցմէ մէկուն մօտ կըլզեակ մը կը տեսնենք ծածկուած մեծ և պամպուկ նման եղգններով : Կիզիչ ժայռից վրայ մեծամեծ մոնղղը կը վազվրտեն : — Ուր ուրեմն դառնիլեաց վերջը կու գայ, և կը մտնենք կաւախառն թերթաքարամբք և օձաքարամբք պատեալ հովիտ մը :

Ժամը իննին մօտերը, հիւծեալք ի ծառաւոյ, կը հասնիմք ի կայանն Գարշինարի : Կողակը պղտոր և ջիւր մը կը հրամցեն իրենց հողէ սափորներով, և որով զո՞չ չենք ըլլաք : Քանի որ առաջ կ'երթանք, հովիտը կ'ընդարձակուի. Երասխ կը փոխէ իւր ընթացքն զէպ ի արևելեան հարաւ, և քիչ ետքը կ'աներեւուլծանայ մեր աչքէն. և տասն վերայ ճամբայ կը մնայ մեզ մինչ յՕրդուբատ :

Տասնութկիկն կը ժամանեմք ի Քիլիսա—աղբիւր (16 աստիճան), որ Մեղրիէ մեկնելէնս ետքը առաջին հանդիպած ջուրն է : Գետէն վեր գտնուող քսան մետր բարձրայրէ մը կը բղխէ Երասխայ քաղուելովը հին զարատափի մը վրայ ձեւացած շեղակուտէ մը : Հոն դադար առնելով՝ կը նստինք այրին

տակ, որոյ առջև կը տեսնուին քանի մի ձագած ծառք։ Զերմայափը յայրին 35 աստիճան կը ցուցըմէ, 41 արևուն տակ. բայց Երասխայ բերած հովը հանգուրծելի կ'ընէ այս ջերմութիւն. և պարսիկ հոյակաւոր քերթող մը դրուատելով անոր ավանց վրայ շնչուող օդոյ քաղցրութիւնը, « Ո՛վ զեփիւռ, ըսած է, եթէ երբէք կ'անցնին զու Երասխայ աւանց վրայէն, կը համբուրես զերկիր, և մէկահոտ կ'ընես շունչդ » :

Օրդուբատ մօտեցած ատեննիս, զետէն զատուելով քարանց ճամբիտ անապատի մէջ կը մտնեմք. ի թիկանց կը բարձրանան լեռինք իրենց ժանգոտ կողիւք և ձիւնապատ քաղաքամբք՝ որովք զեռ եւս քիչ մը ժամանակ շրջապատեալ է Երասխ. բայց տեռալանը, նոյն իսկ այս հարթ անապատին մէջ, այնպիսի մեծաքանչ զեղեցկութիւն մը ունի՝ որ զօւրաբաւ կրնամ աչքերս անոնց վրայէն զատել :

Ճամբուն վրայ կը տեսնուին աւերակք հին կարաւանատեղւոյ կամ խանի մը, և մօտերը մնացորդք պարսպի մի՝ որ կը պատէր երբեմն հովիտը : Վերջապէս դալարագեղ ուլասիս մը կ'երեւի, քաղցր և հաճոյական տեսիլ՝ սաստիկ յոգնութենէ կարկամած ու արեւո տաքութենէ սեւցած խեղճ հեծելոցս : Օրդուբատ է այն հազարաւոր աղբերց և հսկայ ոստեաց քաղաքը :

Նեղ ճամբաներէ և լեցուն հետաքրքիր ժողովրդեամբ որ մեծամեծ աշուրնին վրանիս յառած են, կը հասնինք ի մանարանն Բաբայելի, որուն յանձնուած ենք : Այս սիրայիւր Հայն և իր տիկինն կը համոզեն զմեզ մէկկի գնել վրանի տակ բնակելու դիտաւորութիւննիս, և կ'ընդունինք իրենց տան մէջ մեզ ընծայուած հիւսիսմեծար ասպնջականութիւն :

ԺԹ

Օրդուբատ քաղքին նկարագրութիւն. —
Բաբայելի մանարան :

Մեր հաւատարիմ ծառայք Ճիպրայիլ ու Ֆաթմ-ալի հոս բաժնուեցան մեզմէ : Մեծ ցաւով կը նկատեմ անոնց մեկնումը, մա-

նաւանց վերջոյս՝ որ զեռ կ'ուզէր ուղեցել մեզ, ու չէր դադրեր զանգատելէն թէ ինչո՞ւ նաչալնիկ չթողուց որ ինչուան իւշ-քիւլիսէ (չլմիածին) հետերնիս դայ : Ո՛րչափ անշահասէր բարեկամութիւնք և անկեղծ սէր կը հանդիպին ճանապարհորդութեան արկաւ, ծալից կենաց մէջ : Իրիկուան դեմ՝ երբ հանգչելու կը պատրաստուինք, Ֆաթմ-ալի կու գայ շփոթած և զեղ մը կ'ուզէ Ճիպրայիլի համար որ թանչէն կը նեղուի : Ամուսինս քանի մի կաթիլ լաւանոն կու տայ բաժակ մը ջրոյ հետ խառնուած, զոր առնելով կը փութայ տանիլ առ ընկերակիցն :

12 յուլիս. — Կանուխ՝ ութսունամեայ ծերունի թաթար մը կու գայ և անպատճառ կ'ուզէ տեսնել զՊ. Շանուր : Զարմացած այսպիսի այցելութեան մը համար, ամուսինս զուրս կ'ելնէ պտտնաւոր հասկընալու, բարի ծերունին ձեռքը նիհարացած կրծոցը վրայ դնելով՝ մարպալարութեամբ կը խնդրէ որ նախ ընթաց երեկոյ Ճիպրայիլի զեղէն իրեն ալ տայ, զոր մէկէն կըլլեց նոյն տեղ, և իրեն առողջութեան մեծ շահով՝ ինչ որ կը թուէր :

Օրդուբատ քաղաքը, Ռուսաց Հայաստանի մէջ զեղեցկագոյններէն մէկը, պատմութեանց մէջ իբրեւ նշանաւոր տեղ մը յիշատակուած չէ : Երկոտասաներորդ դարէն ի վեր Ատրըպատականի թաթարք տիրապետած են անոր, և բոլորովին ասիական կերպարանք ունի ի թիկանց սև թերթաքարով հիւսուած անմտալ չելի պարսպաւ պատած է, հողով և աղիւտով զտնգուած՝ պարսկական տնով : Իսկ բնակութեան առենքըր դալարազուարթ պարտիզաց մէջ՝ զեղեցիկ սպիտակութեամբ, ոռոգուած՝ բազմաթիւ ջրանցքներէ : Ասդիս անդին՝ քանի մը միւրայք կը բարձրանան կապոյտ երկնքի տակ : Ժողովուրդը՝ 4000 թաթարք և 400 Հայք :

Գեղեցիկ են ուղիք, ամենամաքուր և ամեն տեղ ջուրեր կ'ընթանան : Պարսպին շրջապատն եղով մուտ ճամբաներու մէջ իրենց խաղերով կը զբոսնուն զեղեցիկ տղայք, մինչ աղկիւնը դրամներով՝ զարդարուած գեղաշնորհ գտակ մը զլուինին՝ կը դիտեն ըզմեզ... Տասնեօթ մկիկիք կան ի քաղաքիս, բայց տասն միայն են թուով աւելի

կարևորութիւն ունեցողները շինութեան նը-
կատմամբ :

Նախաճաշն ըրինք Տէր-Պետրոսեան Պ.
Փետրի տունը, որ համբաւեալ հայ գերա-
սան մը համարուած է և Բաբայեղի աներ-
ձագ : որ կը ներկայացընէ մեզ լաւ ուսե-
րէն խօսող երիտասարդ և գեղաշնորհ բնկերը :
Իսկ ինքն լաւ ծանօթ է գաղղիարէնի՝ որ
մեզ մեծագոյն հաճոյք մ'է. որովհետեւ յՕր-
դուբատ՝ այս լեզուն գիտցող չկայ : ...

Մզկիթներէն զատ՝ հայ և ուսական երկու
եկեղեցիք ալ կան յՕրդուբատ. Թաթարաց
ղարոց կամ մետրիքսէ մ'ալ որ լաւ եկա-
մուտ ունի, և ուր վաթսուին չափ մանկունք
կը յաճախեն. յիսուն մ'ալ Ռուսաց զարու-
ցին մէջ, ամենքն ալ զինուորական և պաշ-
տօնականք անձանց գաւակը, որոնցմով կը ձե-
ւանայ քաղքին ուսու գաղղականութիւն :

Քոյր գաւառին ընդարձակութեան գեղե-
ցիկ տեսարանը կը նկատուի քաղաքէս, մա-
նաւանդ անոր վաղեմի թաղերէն և ի ծա-
ռազարդ հարթայատակէ հին բերդին : Գետը՝
քաղքին համանուն է, բայց անկէ զատ եւ-
թանառուն աղբիւրը կան, որ հազարաւոր ջրու-
ղիներնով կ'ուռցին գըրաբըն. չուրը բնախի
բլլալով, համաճարակք հաղիւ երբեք տեղի
կ'ունենան, բայց ի ծաղիկ հիւանդութենէ :
Ջինուորական հիւանդանոց մը ունի, ընդ-
հանրապէս գրաւուած էրասիկ արհնաց զօժն-
դակ կիլիմային զո՛հ Եղզակ արտաքեալներէ :
Հիւանդանոցը շատ կարգաւորեալ է և ամեն
կարևորն լիուրի ունեցող զեղազործարան մ'ալ
ունի : Բժիշկն ըսաւ, թէ յօձից խայթուածք
շատ կը հանդիպին յերկրին, բայց մահառիթ
չեն. բայց ի մէկէն զոր տեսաւ ի հիւանդա-
նոցին, երիտասարդ Եղզակ մը որ էրախայ
քով զինուորական ծառայութեան մէջ էր, օձի
խածուածքով մը երեք օրուան մէջ մեռաւ. և
այն՝ երեք օրերն խորունկ ու սաստիկ տկա-
րութեամբ անցուց, որ անմիջական հետեւանք
էր ընդունած հարուածին :

Ամենագեղեցիկ են յՕրդուբատ սօսիւր-
այն ծառերէն մէկն՝ որ բոյժը գաւառին մէջ
զուրցուած է՝ ընդարձակ հրապարակի մը մէջ,
բունը տառախրեք մետր շրջապատ ունի, ու
վրայի խոռոչին մէջ կոշկակաթի պզտի կրպակ

մը, մինչ տերեւալից ճիւղերը զովաքին հո-
վանի մը կը տարածեն դաշտին բնդարձակու-
թեան վրայ, գեղեցիկ պարտէզի մը կերպա-
րանք տալով տեղւոյն : Հոգոյ այս հին ծը-
նըղին կերպարանքն խիստ մեծավայելու է, և
թէպէտ բնոյն վրայ յայտնապէս կը նկատուի
ժամանակին քործած աւերմունք, բայց դեռ
ևս երկար կեանք ունենալու սահմանուած
կ'երևի :

Ամեն տուն ներքին գաւիթ ունի ջրոյ ա-
ւազանով ի միջավայրին. ծառք, պատշգամբ
զով և հաճոյական բնակութիւնք են. բայց
մաշխմանաց օրէնք կ'արգելուն մեզ զմուսս
ի տունս : Ինչպէս ամեն տեղ յարեւելս, հոս
ալ նիքքին ճարտարապետութիւնն է միայն
հետաքննականն :

Օրդուբատը միակ արուեստն ու ճարտա-
րութիւն՝ շերամարծուութիւնն է : Քաղաքին մէջ
միակ մանարանը ճարտարակային զրութեամբ,
մեր ասպնջական Բաբայեղին է, հարաւային
Քաղղիոյ գործարանաց ոճով : Հարկաւոր ե-
ղած գործիներ Լիոնէն կու գան, և ջրով ու
շոգւով կը գործեն : Գաւառին մէջ զրեթէ
ամենուն շերամի բժոժք այս գործարանը կը
բերեն, որ միայն մէկ նախանձորդ մը
ունի մերձաւոր գիւղի մը մէջ : Հարկուր քսան
հազարազրամէ աւելի շերամի բժոժք տա-
րուէ տարի հոս կը փոխադրուին : Տարօրի-
նակ բան մը կրնայ համարուիլ արևելից հա-
մար, որ հարկուրէն աւելի Թաթար կանայք
գործարանին մէջ կը բանին, թէպէտ զա-
տուած այն մանարանէն որ էրիկ մարդոց
գործատունն է, որով անկարելի կ'ըլլայ մեզ
զանոնք տեսնել. և ամուսինք պիտի նեղուե-
ին աշուշտ, եթէ վերատեսուիչ դիւրացընէր
մեզ անոնց աշխատարանն մանելը. ուստի
թէպէտ փափաք յայտնեցինք, բայց Բաբայեղ
վախնալով գործաւորներէն՝ չ'ամարձակեցաւ
զիջանիլ : Սակայն և այնպէս հետաքրքիր աչք
մը ձգեցինք այն պատուհանիկէն, ուստի
թոյլ տրուած է վերատեսուին հսկել աշխատա-
ւորաց վրայ : Բաց զիսով ու Թիւերնին սօթ-
տած ուրախ գուարթ շաղկրատելով ու իրենց
լեզուով երգելով կ'աշխատէին եռանդեամբ,
անանկ որ զմեք Քաղղիոյ Առտէշի կամ
Կարի մանարանաց միայն մէջ կ'ենթարէինք :

Այլևայլ տեղերէ կու գան գաւառիս շե-
րամի բժոժք կամ խողակք, և հունտերը
յիտալիոյ, ի Յապոնէ, ի Գաղղիոյ և ի
Խորասանէ: Ինչուան հիմայ նախամեծար
սեպուած են Գաղղիոյ և Յապոնի արտածու-

թիւնք: Բարայել գեղացւոց շատին հունտ
բաշխողն է, պայմանաւ որ յետոյ իրեն պիտի
վաճառուին խոզակք. առաստ է այս տարի, և
մեր ասպնջականին շտեմարանք լեցուն:
Շարայարելի

ԿԱՆՈՆ

ԱՄԵՆ ԱՅՆ ՍՐԲՈՑ

Շարակամիս հեղինակի ամուսն ամծամօթ է մեզ՝ մեր ունեցած Ա. Բ և Ջ գրչագիրներէմ. զի
առաւմի հեղինակի ամուսն գրուած էր խորագիրմ ըստ վերոգրելոյմ. սակայմ որովհետև մեր Գի-
լիկեցւոց Բ Հեթում արքայիմ համար գրուած ըմտիր շարակամիմ մէջ գլմի խորագրիմ յաւն-
լուած էր « ի Գրիգորէ կաթողիկոսէ », յայտ է թէ Գրիգոր Է Ամատարգեցի կաթողիկոսն է.
(տես Բազմ. հտ, ԺԲ, էջ 9-10). որ շատ պակասմեր մեր շարակամաց հմոց ոճոյմ և ձևիմ հա-
մեմատ գրել և լրացրնել ջամացած է: Սոյն շարակամս համան իմք մոյմ գրչագրէմ, որ գաղափա-
րուած է ԺԳ դարու սկիզբներմ գրուած արքունական օրիմակէ մի. Հեթմիսմ Շարակամիմ մէջ կը
պակասի ամբողջն բաց ի առաջիմ երկու տուններէմ և խորագրէմ:

ԴԿ. ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՃԱՌ խորոց քո գիտու-
թեամբ, Հայր, հեմնարկերի-
մաստութեամբ, աստուածային
քոյ տաճար կոյս մօր որդւոյ քո
և ծնողի. զնահապետաց սուրբ ըն-
տրութիւն և զնախահարցն արդարու-
թիւն, զոր շինեցեր գուշակութեամբ
մարգարէից բանին լըրմամբ:

Բանդ՝ մշակս ի հունձ հաներ զմար-
գարէից վատտակս հնձել, սուրբ զԱ-
ռաքեալս երկոտասան, խորհրդական
թիւ սրբազան, և զաշակերտս եօթա-
նասուն, հետեողօքն ի քո անուն, նախ
քան զաշխարհս գնոսա ընտրեալ՝ որք
գաւետիս կենաց հնչեալ:

Քոհարանեալ Սուրբ Հոգի, նոր
դրախտ ցուցեր զեկեղեցի, սուրբ հո-
գեւոր տնկօք լըցեալ՝ կենաց փայտին
շրջապատեալ, հայրապետաց սրբոց
գնդի՝ պայծառ բանին պողալի և վը-

կայից խառն երամի փթթեալ ա-
րեամբն ծաղկալի:

Դաւանեալդ Երրորդութիւն, պաշ-
տեալդ յէից աստուածութիւն, քեզ զգ-
նաւորքն խրախուսեալ միայն ընդ քեզ
առանձնացեալ, պարկեշտ մաքուր հոյլ-
քն կուսից՝ քո հարանացեալ ճառա-
գայլից, որոց հայցմամբն համայնից
մեզ յամենայն մաքրեա ախտից:

Երկուց խառնօղ որմոց ի մի՝ յեր-
կրէ մարմնով տիրօղ երկնի, մի գոր-
ծեցեր զեկեղեցի՝ զերկնաւորաց զօրս
և երկրի, այսօր բոլոր դասք հրեշ-
տակաց խառնուրդ սրբոց երկրաւո-
րաց, զամենեցուն մի Տէրդ օրհնեն
և ընդ մարդկան բարեխօսեն:

Ջքեզ ամենայն սուրբք երանեն;
Գաբրիէլիւ հրեշտակօք գովեն, Մայր
հաստողի բանին զերկին, զոր ծնար
փրկիչ երկրի մարմին, հաղորդ ստո-